

ΟΜΙΛΙΑ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΕΛΤΑ ΓΙΑ ΤΑ 90 ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΣΗΕΑ

Ομιλία Γιάννη Καιροφύλα
κατά την εκδήλωση για την παρουσίαση
αναμνηστικού γραμματοσήμου από τα ΕΛΤΑ
για τα 90 χρόνια της ΕΣΗΕΑ
Αθήνα, 5 Απριλίου 2005

Η Ελληνική δημοσιογραφία από παλαιά, περιλαμβάνει στους κόλπους της πνευματικούς ανθρώπους, που δεν πρόσφεραν απλώς κείμενα με διαχρονική αξία, αλλά έθεσαν τις βάσεις για την πνευματική καλλιέργεια του Ελληνικού λαού και την προβολή των Ελληνικών Γραμμάτων.

Ένας από αυτούς είναι ο Ιωάννης Κονδυλάκης, που υπήρξε και ο πρώτος Πρόεδρος της Ενώσεως Συντακτών.

Η λογοτεχνία μετέχει στον ημερήσιο Τύπο των άλλων Εθνών με την κριτική, τη μελέτη, το μυθιστόρημα ως επιφυλλίδα, το μικρό διήγημα με πολλές και διάφορες μορφές, εκτός του χρονογραφήματος, που θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ένα καθαρά αθηναϊκό δημιούργημα, με καθιερωμένη μάλιστα παράδοση πολλών δεκαετηρίδων.

Το αθηναϊκό χρονογράφημα, που θεωρείται και είναι αναμφισβήτητα μια νεοελληνική δημιουργία, ευτυχώς επιζεί στον Ελληνικό Τύπο, παρά τις ανατροπές, που έχει επιφέρει η νέα τάξη πραγμάτων και στο χώρο των εφημερίδων και των περιοδικών. Ο Ιωάννης Κονδυλάκης θεωρείται “πατέρας του χρονογραφήματος” –

έτσι τουλάχιστον τον αποκαλούσε ένας από τους κορυφαίους Έλληνες χρονογράφους, ο Παύλος Νιρβάνας – όχι μόνο γιατί καλλιέργησε αυτό το είδος της δημοσιογραφίας, αλλά και το εξύψωσε.

Το παράξενο αυτής της ιστορίας είναι ότι ο ίδιος ο Κονδυλάκης, που έγραφε με το ψευδώνυμο “Διαβάτης”, δεν αγαπούσε ιδιαίτερα αυτό το είδος της δημοσιογραφίας. Ίσως αυτός να ήταν και ο λόγος που από τα χρονογραφήματά του με τη λιτή, αλλά πνευματώδη έκφραση, την οξεία παρατηρητικότητα και την ελαφρά αλλά παιγνιώδη φιλοσοφία, πολύ λίγα περιέλαβε σ’ ένα τόμο τον οποίον εξέδωσε με τον τίτλο “Ενώ εδιάβαινα”.

Φαίνεται όμως ότι δεν ήταν μόνον αυτός ο λόγος. Αλλά και κάποιοι άλλοι λόγοι, τους οποίους ο Κονδυλάκης είχε εξομολογηθεί σε συναδέλφους του. Ο Μελάς έγραφε κάποτε: “δεν θα ξεχάσω μια χειμωνιάτικη νύχτα, που ξημέρωνε μεγάλη χριστιανική γιορτή, τα λόγια του Κονδυλάκη, τη στιγμή που τελείωνε το χρονογράφημά του. Είχε πει ο Κονδυλάκης “Ψιχουλιάζουμε δω πέρα την ύπαρξή μας. Δεν ξέρω τι σημαίνει χρονογράφημα για τους άλλους□ Για μας όμως θα πει να σερβίρουμε την ψυχή μας σε καθημερινά ψίχουλα□ Ποιος από τους αναγνώστες θα τα βάλει ποτέ στο νου του, ότι είναι συχνά ζυμωμένα με το πιο ακριβό αίμα της καρδιάς μας□”.

Είναι κάπως περίεργο ότι ο Κονδυλάκης για τα χρονογραφήματά του δεν ήταν ποτέ ευχαριστημένος. Ο ‘ριστος Καμπάνης που υπήρξε κι αυτός ένας σπουδαίος άνθρωπος των Γραμμάτων και της Δημοσιογραφίας, σε μια βιογραφία του Κονδυλάκη, προλογίζοντας το βιβλίο του “Όταν ήμουν δάσκαλος”, σημειώνει ότι μολονότι ο Κονδυλάκης σε ό,τι κι αν έγραφε φρόντιζε να βάζει τη σφραγίδα της λαογραφικής εγκρατείας, της ειρωνείας και της ορθοφροσύνης του, για τα χρονογραφήματά του είχε ιδέα ταπεινή. Και μάλιστα ο Καμπάνης παραθέτει την ακόλουθη χαρακτηριστική φράση του ίδιου του Κονδυλάκη:

“Κατώτερο είδος, έλεγε. Αντικατέστησε να πούμε την “επιστολή”. Το να διαβάζει ένας καλαίσθητος άνθρωπος χρονογραφήματα αντί να διαβάζει διηγήματα ή κριτική είναι σα να βαρέθηκε την κρεοφαγία και θέλει να φάει χλόη ως υποζύγιο”.

Ο ‘ριστος Καμπάνης πίστευε ότι ο Κονδυλάκης είχε άδικο, γιατί

στην Ελλάδα το χρονογράφημα αντικαθιστούσε τη φιλολογική και καλλιτεχνική κριτική, την ταξιδιογραφία, την κοινωνική κριτική, τις αισθητικές, ακόμη και τις κοινωνιολογικές συζητήσεις.

Ειδικά στα χρονογραφήματα του Κονδυλάκη έλεγε, υπάρχουν χαριτωμένες λογοτεχνικές σελίδες, εξαιρετες αφηγήσεις, ειρωνικές περιγραφές προσώπων και πραγμάτων. Ήταν ο Κονδυλάκης διδάσκαλος της λιτότητας□

Αυτός ο μεγάλος των Ελληνικών Γραμμάτων και της Ελληνικής Δημοσιογραφίας ήταν Κρητικός. Είχε γεννηθεί στη Βιάννο της Κρήτης το 1862 και πέντε χρόνια μετά βρέθηκε προσφυγόπουλο στον Πειραιά, όπως και πολλά άλλα γυναικόπαιδα από τη μεγαλόνησο, εκείνα τα δύσκολα χρόνια των εξεγέρσεων του Κρητικού λαού, που παρ' όλες τις ηρωικές του προσπάθειες δεν κατόρθωσε επί ένα σχεδόν αιώνα να κερδίσει την εθνική του ελευθερία.

Είναι γνωστό ότι οι "προστάτιδες" δυνάμεις προκειμένου να διατηρούν καλές σχέσεις με την Υψηλή Πύλη, έδιναν το δικαίωμα στον Τούρκο Σουλτάνο να ορίζει κάποιον πασά για διοικητική του νησιού.

Γύρισε λοιπόν ο Κονδυλάκης και πάλι στην Κρήτη μετά δυο χρόνια, έμαθε στη Βιάννο τα πρώτα γράμματα και μετά στο Ηράκλειο πήγε στις πρώτες τάξεις του γυμνασίου. Τις τελευταίες τάξεις του Γυμνασίου τις παρακολούθησε στο Βαρβάκειο της Αθήνας, όπου είχε επιστρέψει, αλλά και πάλι δεν πήρε απολυτήριο.

Το 1877, στις 15 Σεπτεμβρίου, που 700 Κρητικοί οπλαρχηγοί και πολεμιστές, που ζούσαν στην Αθήνα ως εξόριστοι και καταδιωγμένοι, συγκεντρώνονται στο Παναθηναϊκό στάδιο και διακηρύσσουν την απόφασή τους να αναλάβουν νέο αγώνα, ο Κονδυλάκης ξεσηκώνεται. Κατεβαίνουν μυστικά στην Κρήτη και ο Κονδυλάκης τους ακολουθεί. Ήταν ένας αληθινός μαχητής και δεν ήθελε να απουσιάζει από τους αγώνες για την απελευθέρωση του νησιού.

Επειδή και η νέα αυτή επανάσταση απέτυχε ο Κονδυλάκης, αφού για ένα μικρό διάστημα εργάστηκε σαν βοηθός γραμματέας στο Ειρηνοδικείο Χανίων και έπειτα στον Λιμένα της Σητείας, έφυγε

πάλι το 1883 για την Αθήνα. Είχε αποφασίσει να τελειώσει τις σπουδές του στο Βαρβάκειο και να ασχοληθεί με τη δημοσιογραφία. Μετά το Γυμνάσιο γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου, δεν την τελείωσε, αλλά άρχισε να συνεργάζεται με την “Εφημερίδα” του Κορομηλά και να γράφει λογοτεχνικά κείμενα. Την πρώτη δημοσίευση έκανε στον “Ραμπαγά” και τότε πήρε μέρος σ’ ένα διαγωνισμό διηγήματος της φιλολογικής “Εστίας”, που διηύθυνε ο Γεώργιος Δροσίνης, κερδίζοντας μάλιστα και έπαινο.

Κάποιο νέο προσκλητήριο τον οδηγεί και πάλι στην Κρήτη. Διορίζεται μάλιστα τότε δάσκαλος στο Μώδι της Κυδωνίας, χωρίς να τον ενθουσιάζει η νέα του αυτή εργασία. Στο βιβλίο του που έγραψε αργότερα και έχει τον τίτλο : “Όταν ήμουν δάσκαλος”, εξομολογείται και μάλιστα με σατιρική διάθεση:

“Εγέλασα, διότι μου επρότειναν – κάποιος φίλος – εκείνο το επάγγελμα ακριβώς προς το οποίο δεν είχα αισθανθεί ποτέ κλίσην. Η αλήθεια είναι ότι, ως μαθητής εθαύμαζα ενίοτε την εξουσίαν εκείνων οίτινες ηδύναντο ανεξελέγκτως να ξυλοκοπούν και να προβιβάζουν, να δίδουν μηδενικά και να τραβούν αυτιά, αλλά δεν επόθησα ποτέ να γίνω τόσο μισητός τύραννος”.

Ο Κονδυλάκης έμεινε στην Κρήτη πέντε χρόνια και όταν τον Μάιο του 1889 η “Γενική Συνέλευση Κρητών” ενέκρινε ψήφισμα δια του οποίου κηρύσσονταν η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, αλλά βέβαια χωρίς να υλοποιηθεί εκείνα τα χρόνια, πάλι εξ αιτίας της ανθελληνικής πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά δυστυχώς και της αρνητικής στάσεως των Ελληνικών Κυβερνήσεων, τότε ο Κονδυλάκης αποφασίζει να επιστρέψει στην Αθήνα.

Η λογοτεχνία, αλλά κυρίως το δημοσιογραφικό επάγγελμα που τον είχε κυριολεκτικά μαγνητίσει, τον έφεραν στην πρωτεύουσα, όπου θα μπορούσε να πραγματοποιήσει τα όνειρά του. Πλησίαζε ήδη τα τριάντα. Είχε την ηλικία του ώριμου νέου και στην αρχή εμφανίστηκε ως μεταφραστής επιφυλλίδων στις εφημερίδες. Είχε μάθει μόνος του γαλλικά.

Το 1889 η “Εφημερίδα” του Κορομηλά δημοσιεύει με τον τίτλο “Ημέραι κινδύνων και φόβου” τα απομνημονεύματα του Κονδυλάκη από τις Κρητικές επαναστάσεις. Εκείνη την εποχή και λίγο αργότερα που μεσουρανούσε στον πολιτικό ορίζοντα ο Χαρίλαος

Τρικούπης, δυο ήταν τα ημερήσια φύλλα που έδιναν τη μεγάλη μάχη για την καλύτερη κυκλοφορία. Η “Ακρόπολις” του Βλάση Γαβριηλίδη και η “Εφημερίς” του Κορομηλά.

Στην “Εφημερίδα” του Κορομηλά ο Κονδυλάκης είχε προαχθεί κάποτε σε πρακτικογράφο της Βουλής και, όπως γράφει αργότερα ένας από τους τότε συντάκτες, ο Δημήτριος Πετρακάκος, ο Κονδυλάκης είχε γράψει και τα καλύτερα πρακτικά της Πτωχεύσεως “όταν περί τα ξημερώματα ο Χαρίλαος Τρικούπης υπό τα χειροκροτήματα του Δραγούμη διαλάλησε το περίφημον εκείνο: Δυστυχώς επτωχεύσαμεν”.

Ο Κονδυλάκης στην ίδια εφημερίδα δημοσίευσε σε συνέχειες ένα από τα πιο σπουδαία έργα του, το ηθογραφικό διήγημα “Ο Πατούχας”. Και αν πιστέψουμε τα όσα έγραφε αργότερα ο συνάδελφός του Πετρακάκος, του είχε διηγηθεί ότι τον “Πατούχα” τον έγραψε ουχί εξ αυτοτελούς σκέψεως και ηρεμίας, αλλ’ ίνα αντέδρα εν ανταγωνισμώ κατά του Νικολάου Σπανδωνή, ο οποίος είχε αρχίσει να δημοσιεύσει στην “Ακρόπολη” του Γαβριηλίδη αθηναϊκό μυθιστόρημα.

Ο Κονδυλάκης ήταν ο τύπος του στωικού φιλοσόφου, περιφρονών σχεδόν τα εγωιστικά εγκόσμια, αλλά τόσο ζηλότυπος στην εργασία του, ώστε η μεγάλη του υπερηφάνεια δεν δεχόταν παρατηρήσεις προϊσταμένων, αλλά ούτε και φιλικές ακόμη υποδείξεις.

Ήταν τύπος νυκτόβιος, χειμώνα καλοκαίρι. Και απέφευγε μάλιστα να φοράει επανωφόρι για να προστατεύεται από το κρύο. Αλλά όταν ένα βράδυ ετουρτούριζε, μπήκε στο γωνιακό τότε παντοπωλείο του Καλαμιώτου, τα γραφεία της εφημερίδος ήταν τότε στην οδό Κολοκοτρώνη και ζήτησε ένα παλτό. Εννοούσε ένα κονιάκ.

Όταν η “Εφημερίς”, που είχε αλλάξει στο μεταξύ ιδιοκτησία και την είχε αναλάβει ο Αριστείδης Ρούκης, με συνεταίρο τον οικονομολόγο Αγησίλαο Γιαννόπουλο και αρχισυντάκτη τον Κωστή Παλαμά, διαφώνησε προς την οικονομική πολιτική του Χαρίλαου Τρικούπη, άρχισε η οικονομική κατάρρευση. Ο Κονδυλάκης, βλέποντας τις επιστροφές των φύλλων, κυρίως από το εξωτερικό, αισθανόταν πολύ άσχημα. Η “Εφημερίς” αναγκάστηκε να γίνει απογευματινή εφημερίδα και τα γραφεία της από την οδό Κολοκοτρώνη μεταφέρθηκαν στην οδό Μητροπόλεως

Μια νέα εξέγερση αρχίζει στην Κρήτη στις 7 Μαΐου 1896. Ο Κονδυλάκης μαθαίνει ότι ένοπλες Κρητικές ομάδες πολιορκήσαν τον τουρκικό στρατό που είχε την έδρα του στην πόλη Βάμμος. Πέντε μέρες αργότερα οι Τούρκοι σφάζουν πολλούς Κρητικούς, κυρίως μέσα στα Χανιά. Στην Αθήνα αρχίζουν συλλαλητήρια. Ιδρύεται “Πολεμικό Κομιτάτο”. Αλλά και στη Μακεδονία, σε τουρκοκρατούμενες επαρχίες, σχηματίζονται αντάρτικα σώματα. Η φιλοπόλεμη ατμόσφαιρα γενικεύεται με το πέρασμα του χρόνου. Τον Ιανουάριο του 1897 διαδραματίζονται σκληρές φρίκης και αίματος. Ο Κονδυλάκης είναι ανήσυχος. Η θύελλα της λαϊκής οργής που ξεσπάει και στην Αθήνα είναι πρωτοφανής. Ο τότε βασιλιάς Γεώργιος είναι διστακτικός. Η κυβέρνηση προβληματισμένη. Κάποια στιγμή όμως αποφασίζεται ο απόπλους του ελληνικού στόλου για την Κρήτη. Ο αναβρασμός στην Αθήνα κορυφώνεται. Και στην Κρήτη όμως τα επεισόδια πολλαπλασιάζονται. Έξω από τη Χαλέπα γίνεται μια σκληρή μάχη. Οι Κρητικοί υψώνουν την ελληνική σημαία και κηρύσσουν την ένωση με την Ελλάδα με ένα ιστορικό ψήφισμα που καλεί τον Γεώργιο να την παραλάβει.

Δυστυχώς οι ξένοι δεν είναι με το μέρος μας. Πολλοί Ευρωπαίοι δείχνουν μια αχαρακτήριστη εχθρότητα. Ευτυχώς ότι βασιλιάς και κυβέρνηση αποφασίζουν να προκαταλάβουν τις ξένες δυνάμεις και αποφασίζουν να στείλουν στην Κρήτη ελληνικό στρατό. Τα όσα επακολούθησαν είναι γνωστά. Η Κρήτη τέθηκε υπό Διεθνή κατοχή και μετά από λίγο άρχισε ο ελληνοτουρκικός πόλεμος στη Θεσσαλία και Μακεδονία με κατάληξη μια επαίσχυντη συνθήκη του 1897.

Ο Κονδυλάκης θερμός πατριώτης και αγωνιστής είχε φύγει για την Κρήτη από τις πρώτες μέρες του μεγάλου ξεσηκωμού. Ο πατριωτισμός του δεν του επέτρεπε να απουσιάζει από μια τέτοια προσπάθεια. Κάποια μέρα όμως, ξαναγύρισε στην Αθήνα και φυσικά στην “Εφημερίδα”, πιστός σ’ αυτήν, παρόλο που του έκαναν τότε πολλές άλλες εφημερίδες προτάσεις. Τον ζητούσε το “’στου”, η “Εστία”, το “Σκριπ” και το “Εμπρός”. Στο τελευταίο εργάστηκε επί είκοσι περίπου χρόνια, όταν έκλεισε η “Εφημερίς”, δίνοντας κάθε μέρα με το ψευδώνυμο “Διαβάτης” το χρονογράφημα.

Ο Κονδυλάκης υπήρξε από τους καλύτερους και δυνατότερους

εκπροσώπους του ελληνικού νατουραλισμού. Και έγραψε στην απλούστερη δυνατή μορφή της καθαρεύουσας, χωρίς ποτέ να ξεφύγει από την λιτή κλασική γραμμή, που την συναντούμε σε όλα τα έργα του σοβαρά ή εύθυμα.

Προς τη δημοτική αρχίζει να κλείνει στο τελευταίο έργο του την “Πρώτη Αγάπη”.

Η ζωή του Κονδυλάκη χαρακτηρίζεται από ήθος που είχε φέρει μαζί του από την Κρήτη. Όλοι οι βιογράφοι τονίζουν ότι είχε βαθιά πίστη στις ηθικές αρχές.

Στην Αθήνα, που έζησε οι ώρες του ήταν μοιρασμένες μεταξύ της Δεξαμενής, όπου κατοικούσε, του γραφείου της εφημερίδας στην οποία εργαζόταν και του καφενείου του Ζαχαράτου της πλατείας Συντάγματος όπου σύχναζαν εκείνα τα χρόνια πολιτικοί και δημοσιογράφοι, λογοτέχνες και ποιητές και όλη η καλή αθηναϊκή κοινωνία. Επί είκοσι πέντε περίπου χρόνια έμενε σ’ ένα σπίτι που νοίκιαζε στο τέρμα της Βουκουρεστίου, στον αριθμό 51, στους πρόποδες του Λυκαβηττού. Γι’ αυτό και σύχναζε και στο ιστορικό φιλολογικό καφενείο της Δεξαμενής, εκεί που περνούσαν τις ώρες τους ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ο Γιάννης Βλαχογιάννης, ο Μιλτιάδης Μαλακάσης, ο Ανδρέας Καρκαβίτσας, ο Πάυλος Νιρβάνας και ο Κώστας Βάρναλης, αλλά και πολλοί άλλοι λόγοι της εποχής.

Το 1914 που ιδρύεται η Ένωσις Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών, εκλέγεται πρώτος Πρόεδρος της. Τα ιδρυτικά μέλη τον αναγνωρίζουν και του προσφέρουν το τιμητικό αυτό αξίωμα. Ο Κονδυλάκης όμως γρήγορα παραιτείται.

Έχει αρχίσει η θύελλα του πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Είναι σωματικά και ηθικά κουρασμένος και το 1918 εξομολογείται στον ’ριστο Καμπάνη, ότι θα πάει στο χωριό του για να ξεκουραστεί. Πράγματι έφυγε για την Κρήτη, αλλά και εκεί δεν ξεκουράστηκε. Τα ξενύχτια και το πάθος της τράπουλας τον κούρασαν ακόμη περισσότερο. Κάποια μέρα ήρθε και πάλι στην Αθήνα και αποφάσισε να ταξιδέψει στην Αλεξάνδρεια. Ήθελε, έλεγε, να γράψει ένα ιστορικό μυθιστόρημα, που να αναφέρεται στους Πτολεμαίους. Απογοητευμένος ξαναγύρισε σε λίγες εβδομάδες από την Αίγυπτο και το 1919 επέστρεψε για τελευταία φορά στο αγαπημένο του νησί.

Ο Ιωάννης Κονδυλάκης το 1920 πεθαίνει από ημιπληγία στο Ηράκλειο, αλλά δεν πεθαίνει και το έργο του. Μέχρι σήμερα, ενενήντα περίπου χρόνια από τη δημοσίευσή τους, πολλά από τα μυθιστορήματά του και κυρίως ο “Πατούχας”, προκαλούν το ενδιαφέρον του Ελληνικού αναγνωστικού κοινού και προβάλλονται στις προθήκες των αθηναϊκών βιβλιοπωλείων.